

Türkçe Dersi Değerler Eğitiminde Kutadgu Bilig'in Kullanımı

Keziban TEKŞAN¹

ÖZ

Değerler toplumun temel yapı taşıdır. Bunun içindir ki milletler varlıklarını korumak ve devam ettirmek için sahip oldukları değerleri korumak zorundadırlar. Değerlerin hatırlanması, yeni içeriklerle zenginleşerek yeniden hayata aktarılması o millet için büyük bir güç kaynağıdır. Bu yönüyle millet hafızasında saklanan maddi ve manevi değerlerin süreklilik göstermesi büyük önem taşır. Bu yüzden milleti millet yapan temel değerlerin hafızalarda sürekli tekrarlanarak gelecek nesillere aktarılması gerekir. Bu aktarım eğitim yoluyla gerçekleşir. Günümüzde değerler eğitimi farklı başlıklar altında yapılmaktadır. Bu çalışmada Reşid Rahmeti Arat'ın günümüz Türkçesine aktardığı Kutadgu Bilig kitabı, Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (6,7.Sınıflar)'nda yer verilen yirmi değer dikkate alınarak betimsel analiz yöntemiyle incelenmiştir. Kutadgu Bilig'de bu değerlerden bağımsızlık, özgürlük ve vatanseverlik değerleri dışında diğer bütün değerlerin yer aldığı tespit edilmiştir. Adil olma, dürüstlük, bilimsellik, yardımseverlik, duyarlılık eserde üzerinde en çok durulan değerlerdendir. Değerleri yansıtan beyitler Türkçe dersinde kullanılarak öğrencilere değer eğitimi gerçekleştirilebilir.

Anahtar kelimeler: Kutadgu Bilig, Türkçe öğretimi, değerler, değer öğretimi

The Use of Kutadgu Bilig in the Values Teaching Of Turkish Course

ABSTRACT

Values constitute the building block of a society, thus the nations have to preserve their values in order to retain their existences. Remembering the values and transferring them to the life by enriching their content may build up a power source for the nation. Therefore, being continuous of the material and spiritual values which are kept in memory of nation is very important. It is necessary to hand the values which are very crucial for a nation down from generation to generation by repeating in memories. This only materializes by means of education. Today, values teaching is carried out under different headings. This paper analyzes the book of Kutadgu Bilig which transcribed by Reşid Rahmeti Arat into modern Turkish, taking 20 values in the curriculum of the Social Studies Course (6. and 7. classes) into consideration. It has been determined that all those values exist in Kutadgu Bilig except from the values of independence, freedom and patriotism. The values of fairness, honesty, being scientific, helpfulness and sensibility are the most emphasized values in the book. The values can be taught the students by using the couplets reflecting the values in the Turkish courses.

Key words: Kutadgu Bilig, value teaching, Turkish teaching, values.

¹ Yrd. Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Anabilim Dalı, kezbanteksan@comu.edu.tr

GİRİŞ

İnsanlar varlıklarını maddi ve manevi değerlerle sürdürebilirler. Bu değerler geçmişten günümüze ve geleceğe aktarılır. Milletlerin varlıklarını sürdürebilmeleri bu aktarımın başarısına bağlıdır. Bir millete ait olmak ortak bir geçmiş, kültür, tarih ve ortak hafızaya sahip olmanın neticesidir. Değerlerin sürekliliğini ve bilgi edimlerinin aktarılmasını, milletleri yığın olmaktan kurtaran temel konulardan biri olarak kabul eden Çetin (2010: 124) “Tek-kişili olan bireye değerlerle kavramsal nitelikler kazandırarak bir kişilik oluşturmak ve toplumsal çerçevede ona bir kültür bağlamında değer kazandırmaktır” diyerek değer aktarımının amacını belirtir. “Bilindiği gibi eğitimin amaçlarından birisi de toplumun değer yargılarını bir sonraki nesle aktarmaktır. Bu aktarım, hazırlanan programlar yoluyla açık veya kapalı bir şekilde gerçekleştirilmektedir” (Altun, 2003: 10).

Değerlerin aktarımıyla bireyde istendik davranışlar geliştirmek de eğitimin amacıdır. Yani değerler davranışa dönüşmelidir. Davranışa dönüşmeyen değer bir anlam ifade etmez. Değerlerin davranışa dönüştürülmesi değerlerin içselleştirilmesiyle mümkündür. Değerleri içselleştiren birey için sosyal baskı ve çatışma en az düzeye iner ve birey sahip olduğu değer sistemine uygun davranışları sergiler. “Toplum ancak değerleri içselleştirmiş bireylerden oluştuğu zaman devamlılık sağlayabilir. Tersini durumda insanların bir arada bulunması zorlaşacak ve toplumsal yapıyı tehdit eden, istenmeyen davranışlar artacaktır” (Akbaş, 2004: 86). Bireyin, ait olduğu milletin değerlerini içselleştirmesi onun sosyalleşme sürecini oluşturur ve bu süreç, yetiştiği aile ortamından başlayarak toplumun her katmanında gerçekleşir. Birey, değer sistemlerini içselleştirebildiği oranda, davranışlarını düzenler, kendini ve sosyal çevresini anlamlandırır.

Bunun içindir ki milletler varlıklarını korumak ve devam ettirmek için sahip oldukları değerleri korumak zorundadırlar. Değerlerin zaman içinde yıpranması o millet için felakete sebep olur. Değerlerin hatırlanması ve yeni içeriklerle zenginleşerek yeniden hayata aktarılması da o millet için büyük bir güç kaynağı oluşturur. Bu yönüyle millet hafızasında saklanan maddi ve manevi değerlerin süreklilik göstermesi büyük bir önem taşır. Bu yüzden milleti millet yapan temel değerlerin hafızalarda sürekli tekrarlanarak canlı tutulmaları gerekir. “Araştırmalar göstermiştir ki, değerler kültürü destekleyerek toplumun yapılanmasına yardım eder. Ayrıca hükümeti, okulu, verimliliği ve sosyal refahı etkiler. Değerler genel olarak toplumun gelişmişlik seviyesini, insan ilişkilerini ve hükümet şeklini etkiler. Bu seviyede toplumsal etkisi olan değerlerin oluşumu şansa bırakılmamalıdır” (Akbaş, 2004: 80).

Toplumun yapılanmasına yardım eden daha doğrusu temel oluşturan bir unsur da dildir. Dil eğitimi ve öğretimi uzun bir toplumsal süreçte etkileşimle gerçekleşir. “Dil öğrenmede sosyal etkileşimin de rolü büyüktür. Çocuğun başkalarıyla etkileşmesi, dil öğrenmeye ve zihnini geliştirmeye önemli katkılar sağlar. Kısaca dil, zihinsel, bireysel ve sosyal becerileri geliştirme, öğrenme,

iletişim kurma, etkileşme ve dış dünyayla bütünleşmenin en önemli aracıdır. Dil, bireyin aktif çabalarıyla, zihinsel becerileri geliştirerek ve başkalarıyla etkileşerek öğrenilir”(Güneş, 2009: 6). Sosyal etkileşim yoluyla öğrenilen ve gelişen dil ve değerlerin öğretilmesinde en önemli rol edebi eserlere düşmektedir.

Değerlerin oluşmasında ve gelecek nesillere taşınmasında edebi eserler önemli görevler üstlenmektedir. Sanatçı, kendi milletinin değerlerini eserinde yansıtır okuyucu da bu değerleri okuyarak öğrenir, edinir. “Edebiyat eserleri hem bireysel hem de toplumsal hayatla ilgili olarak iyiye, güzele, doğruya yönelme ve yeni değerler kazandırma yolunda telkinlerde bulunur, insanları bunlar doğrultusunda eğitir” (Kavcar,1999:6).Yeni nesillere sunulacak metinlerin ait olduğu milletin değerlerini yansıtmaları çok önemlidir. Çünkü genç birey bu değerlerle davranışlarına tutarlılık kazandıracak, kişiliğine yön vererek karakterini oluşturacaktır. “Millete ait değerler ise edebî metinlerle yaşatılır ve geleceğe aktarılır. Bu nedenle ana dili öğretiminde temel materyal olarak kullanılan metinlerin özellikle değer aktarımında önemi çok büyüktür” (Özbay,Tayşi, 2011: 24).

Günümüzde değerler eğitimi üzerinde çok durulan konulardan biridir. “Toplumsal değişim değerlerin yeniden ele alınmasını ve değer öğretiminin önem kazanmasını kaçınılmaz kılmıştır. Her davranışın temelinde değer ya da değerler vardır” (Demircioğlu, Tokdemir, 2008: 71). Ülkemizde daha çok değerler ve değerler eğitimi konusunda öğretmen görüşlerine başvuru yapılan araştırmalar ve değer tercihlerini belirlemeye yönelik çalışmalar yapılmaktadır (Balci, Yelken 2010;Yılmaz 2009;Sarı 2005).

Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları’ndan birisi de öğrencilere belli değerleri kazandırmaktır.“Türk milletinin millî, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik; laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti’ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek” ve “hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek”(MEB, 2005:1). Ayrıca Türkçe Dersi Öğretim Programı Genel Amaçları içerisinde yer verilen “Türk ve dünya kültür ve sanatına ait eserler aracılığıyla millî ve evrensel değerleri tanımaları”,“Hoşgörü, insan haklarına saygılı, yurt ve dünya sorunlarına duyarlı olmaları ve çözüm üretmeleri” ve “Millî, manevi ve ahlaki değerlere önem vermeleri ve bu değerlerle ilgili duygu ve düşüncelerini güçlendirmeleri”(TDÖP,2006:4) maddelerindeki açıklamalar değerler eğitimi gerektiğini göstermektedir. Bundan başka temel becerilerle ilgili kazanımlarda da değer eğitimiyle ilgili ifadeler bulunmaktadır.“Türkçe Dersi Öğretim Programı’yla dinlediklerini, izlediklerini ve okuduklarını anlayan; duygu, düşünce ve hayallerini anlatan; eleştirel ve

yaratıcı düşünen, sorumluluk üstlenen, girişimci, çevresiyle uyumlu, olay, durum ve bilgileri kendi birikimlerinden hareketle araştırma, sorgulama, eleştirme ve yorumlamayı alışkanlık hâline getiren, estetik zevk kazanmış ve millî değerlere duyarlı bireyler yetiştirilmesi amaçlanmıştır” (TDÖP, 2006: 3).

Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda okuma ve dinleme metinlerinde bulunması gereken özellikler belirtilmiştir. Pek çok özelliğin yanında metinlerin belli değerlere uygun olması aranır. “Metinlerde millî, kültürel ve ahlaki değerlere, milletimizin bölünmez bütünlüğüne aykırı unsurlar yer almamalıdır”, “Metinlerde insan hak ve özgürlüklerine, insani değerlere aykırı öğeler yer almamalıdır” ,“ Metinler, öğrencinin kişisel gelişimine katkıda bulunacak ve onlara estetik bir duyarlılık kazandıracak nitelikte olmalıdır” ve “Millî, kültürel ve ahlaki değerlere, milletimizin bölünmez bütünlüğüne aykırı unsurlar yer almamalıdır”, “İnsan hak ve özgürlüklerine, insani değerlere aykırı öğeler yer almamalıdır” , “Öğrencinin kişisel gelişimine katkıda bulunacak ve onlara estetik duyarlılık kazandıracak nitelikte olmalıdır” (TDÖP, 2006:56-57).Görülüyor ki metinler millî, kültürel, ahlaki ve insani değerlere uygun olmalı, bu değerleri taşımalıdır. Ayrıca yeni ilköğretim programında benimsenen tematik yaklaşım da değer öğretimini gerekli kılar. Sevgi, millî kültür, hak ve özgürlükler gibi değerlere ana temalarda, yardımlaşma, komşuluk ilişkileri, dayanışma, konuk severlik gibi değerlere de alt temalarda yer verilmiştir.

Değer eğitimi açısından Türkçe dersi programı incelendiği zaman, millî-manevi, dini ahlaki ve sosyal değerlerin oluşturulması ve aktarılmasında alanın değer eğitimine önemli katkılarının olabileceği görülmüş ve bu görüş benzer çalışmalarla da desteklenmiştir. Dede Korkut hikayelerini Türkçe öğretimi ve değer aktarımı açısından inceleyen Özbay ve Tayşi, (2011:30) “Dede Korkut Hikayeleri, okul çağının her kademesinde öğrencilere göre seviyelendirilerek bilinçli bir şekilde okutulmalı, bu metinler aracılığıyla millî manevi değerlerimizin yeni nesillere kazandırılması sağlanmalıdır” sonucuna ulaşmıştır. Türkçe derslerinin çocuklara ve gençlere değer aktarımı için bir fırsat olduğunu belirten Yaman, Taflan ve Çolak,(2009:114) İlköğretim İkinci Kademe Türkçe ders kitaplarında yer alan değerleri araştıran çalışmalarında Türkçe ders kitaplarında değer aktarımını destekleyecek metin sayısının sınırlı olduğunu tespit etmiş ve Türkçe ders kitaplarına seçilen metinlerin çocuklara ve gençlere olumlu değerleri kazandıracak nitelikte olması gerektiğini belirtmiştir. Bir diğer çalışmada ise Karatay (2007) masalların eğitici değerlerine vurgu yaparak masalların çocuklara millî bir kimlik edindirme yanında millî ve evrensel değerleri de farkında olmadan kazandırdığını belirtmiştir. Değerlerin geçmişten bugüne nasıl değiştiği, değişme nedenleri, geçmişteki önemli şahsiyetler ve bunların hayatları öğrencilerin değer oluşturmalarında önemli unsurlardır. Türkçe derslerinde öğrenciler, edebî eser yoluyla toplum için önemli olan değerleri öğrenir, değerler arasında karşılaştırmalar yapabilir; eserdeki olay ve şahısları öğrenerek kendileri için dersler çıkarabilirler. Değer eğitimi ve öğretimini gerçekleştirmek için edebiyatımızda kullanabileceğimiz sayısız eser içerisinde Kutadgu Bilig akla gelen ilk eserlerdendir.

Kutadgu Bilig’de insanın toplum ve devlet hayatını düzenleyebilmesi için gerekli olan bilgi ve değerler, bunların nasıl elde edileceği ve kullanılacağı konusunda bilgiler yer alır. Sosyal hayatı düzenleyen ahlak kuralları, değerler aktarılır. “Eserin gayesi, bir taraftan on birinci asırda münevver Türklerin ahlak, hukuk ve devlet idaresi sahasındaki ananevî telakkilerini ve o devirdeki hukuki teşkilatı bir kitapta tespit ederek bu ananevî telakkilerin gelecek nesillere geçmesini temin etmek; diğer taraftan da Hanlara ve diğer devlet adamlarına bu ananeleri izah ve bu telakkileri telkin etmektir” (Arsal,1947: 659).

“Kutadgu Bilig, ilim dünyasınca tanındığı 1825 yılından bu yana üzerinde en fazla fikir yürütülen Türk eserlerinden biri olmuştur. Yerli, yabancı birçok dilci, tarihçi, hukukçu, edebiyatçı bu kitaptan bahsetmiş, onu kendi uzmanlık alanı ve bilgisi ölçüsünde değerlendirmeye çalışmıştır”(Kafesoğlu, 1980:3). Kutadgu Bilig, değerler eğitimi açısından da incelenmeli ve kullanılmalıdır. Çünkü insanın mutlu olması için bir takım değerlere sahip olması ve bunlara uygun yaşaması gerekir. Aynı şekilde devlet yönetimi de belli değerler çerçevesinde gerçekleşir. Bu eser bu değerleri öğretmek için sonsuz imkânlar sunar. Eserden seçilen metinler Türkçe, edebiyat ve dil bilgisi çalışmalarında kullanılarak öğrencilere, hedeflenen değerler öğretilir.

YÖNTEM

Araştırmada betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. (Karasar,2009). Bu çalışmada, 2005 Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda öğrenciye aktarılacak değerler ayrı bir başlık altında ele alınmadığı için 2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda (6, 7. Sınıflar) yer alan değerler esas alınarak Reşit Rahmeti Arat’ın günümüz Türkçesine aktardığı, Kutadgu Bilig (1974) taranmıştır. Sosyal Bilgiler Dersi (6, 7. Sınıflar) Öğretim Programı’nda yirmi değere yer verilmiştir. Adil olma, aile birliğine önem verme, bağımsızlık, barış, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, estetik, hoşgörü, misafirperverlik, özgürlük, sağlıklı olmaya önem verme, saygı, sevgi, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik ve yardımseverliktir. Öğretimin bütünlük ilkesinden ve Türkçe Öğretim Programı’nda belirtilen ara disiplinler anlayışından hareketle bu değerlerin öğretimi Türkçe dersinin programına uygundur. Ayrıca yukarıda sıralanan yirmi değer Türkçe Öğretim Programı’ndaki değer ifadeleriyle örtüşmektedir. Dolayısıyla sayılan değerlerin öğretimi Türkçe dersinin de amaçlarından biridir.

BULGULAR ve YORUMLAR

Kutadgu Bilig’de Adil Olma Değeriyle İlgili Bulgular

Kutadgu Bilig’de üzerinde en çok durulan değerlerden biri adalettir. Adalet Kün-Toğdı adlı hükümdar ile temsil edilir. “Bilge kişi bu adı benim doğamı güneşe

benzeterek verdi” (b.824)² diye belirtilen açıklama isim seçiminin rastgele olmadığını göstermektedir. Eserde hükümdarın niçin adaleti temsil ettiği ve adının niçin güneşe benzetilerek verildiği ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır. “Güneşe bak, küçülmez, bütünlüğü daima muhafaza eder; parlaklığı hep aynı şekilde kuvvetlidir. Benim tabiatım de ona benzer, doğruluk ile doludur ve hiçbir vakit eksilmez. İkincisi-güneş doğar ve bu dünya aydınlanır; aydınlığını bütün halka erişirir, kendinden bir şey eksilmez. Benim de hükmüm böyledir, ben ortadan kaybolmam, hareketim ve sözüm bütün halk için aynıdır. Üçüncüsü-bu güneş doğunca, yere sıcaklık gelir; o zaman binlerce renkli çiçekler açılır. Benim bu kanunum hangi memlekete erişirse, o memleket baştanbaşa taşlık ve kayalık dahi olsa, hep düzene girer. Güneş doğar, temiz veya kirli demeden, her şeye aydınlık verir; kendisinden bir şey eksilmez. Benim de hareketim tıpkı böyledir; herkes benden nasibini alır” (b. 825, 826, 827, 828, 829, 830, 831, 832).

Adaletin özellikleri hükümdarın ağızından “gümüş top” benzetmesiyle anlatılır. “Bir gümüş taht üzerine oturmuştu; bu tahtın birbirine bağlanmamış üçayağı vardı. Elinde büyük bir bıçak tutuyordu; solunda bir acı –ot ve sağında şeker bulunuyordu”(b.771, 772). Hükümdar daha sonraki beyitlerde, üçayak, bıçak, acı ot ve şeker kelimelerinin temsil ettikleri anlamları açıklar. Tahtın üçayaklı olması doğruluğu temin eder. “Üçayaklı olan her şey doğru ve düz durur; eğer dört ayaklı olursa, biri eğri olabilir” (b.804) diye belirten hükümdar kendisinin de işlerini doğrulukla hallettiğini, adaleti bıçak gibi çabuk uyguladığını, zorbalara ve doğruluktan ayrılanların acı ot içeceklerini, zulme uğrayanların ise onun adaletinden şeker gibi tatlı tatlı faydalanacaklarını belirtir. “ Ben işleri doğruluk ile hallederim, insanları, bey veya kul olarak, ayırmam. Ben işleri bıçak gibi keser, atarım; hak arayan kimsenin işini uzatmam. İster oğlum, ister yakınım veya hısmım olsun; ister yolcu, geçici, ister misafir olsun. Kanun karşısında benim için bunların hepsi birdir; hüküm verirken, hiç biri beni farklı bulmaz”(b. 809, 811, 817, 818). Eserdeki en önemli karakterin adaleti temsil etmesi ve güneşe benzetilmesi bu değere verilen önemin göstergesidir. Hükümdara gösterilen saygı ve sevginin temelinde adalete gösterilen sevgi ve saygı yatmaktadır.

Hükümdarın adaleti sağlaması için iyi kanunlar koyması, doğru kararlar vermesi ve zulmü ortadan kaldırması gerekir. “Ey kanun yapan, iyi kanun koy; kötü kanun yapan kimse, daha hayatta iken ölmüş demektir. Eğer devamlı ve edebi beylik istiyorsan, adaletten ayrılma ve halk üzerinden zulmü kaldır”(b.1435,1458). Adaletin karşıtı olarak zulüm ve sebep olduğu kötülükler aşağılanarak adaletin önemi vurgulanır. “Zulüm yanar ateştir, yaklaşanı yakar; kanun-sudur, akarsa, nimet yetiştir”(b.2032).

Aile Birliğine Önem Verme Değeriyle İlgili Bulgular

Kutadgu Bilig’de vezir Ay-Toldı, oğlu Ögdülmiş ve akrabaları Ogdurmuş, aile birliğini temsil ederler. Bu ailede büyüklere hürmet küçüklere de şefkat

²Kutadgu Bilig’den alınan beyitler, eserde gösterildiği gibi bab numarasıyla belirtilmiş, ayrıca sayfa numarası verilmemiştir.

gösterilir, kardeşler ve akrabalar birbirlerini koruyup kollarlar. Ay-Toldı çok merhametli ve cömert bir babadır, ölüm döşeginde bile oğlunu düşünür. Allah'a oğlunu koruması için dua eder. "Tek düşüncem sensin, bu endişe ile gidiyorum; sen bugün küçük yaşta, bensiz kalıyorsun" (b.1216). Hükümdardan da oğlunu gözetmesini ister. "Gözden uzak bulundurma, ona fazilet ve bilgi öğret; bilgi ve fazilet ile memlekette mevki sahibi olsun" (b. 1489). Çocukların ana-babalarına hürmetli olmaları, onların gönüllerinin hoş tutulması gerekir. "Babanı, anneni hoşnut eyle, onlara hizmet et; bu hizmet karşılığı binlerce fayda elde edersin"(b.569).

Neslin devamı için evlilik tavsiye edilmiştir. "İnsan evlenmeli ve birçok çoluk-çocuk sahibi olmalıdır; evlatsızdır-demek, insan için bir hakarettir" (b.3371). Evlenilecek kadında yüz güzelliği değil huy güzelliği aranmalı, kadın takva sahibi olmalıdır. Kadının asıl güzelliği ahlak dürüstlüğüdür. "Ahlakı dürüst olan kimse güzel görünür; kadının güzelliği onun tavır ve hareketidir; bunu bilen bilir"(b.4500).

Çocuk eğitiminde bütün sorumluluk anne babadadır. "Çocukların iyi veya kötü olmalarına anne ve babaları sebep olur"(b.1486). Bunun için çocukların küçük yaştan itibaren sıkı bir terbiye altına alınması ve onlara fazilet ve bilginin öğretilmesi gerekir. "Çocuklara fazilet ve bilgi öğretilmeli ki, onlar iyi ve güzel yetişsin"(b.1228). Bilgi öğretmek için gerekirse dayağa bile başvurulabilir. "Oğula bilgiyi henüz küçükken öğret; küçüklüğünde bilgi öğrenirse, hayatta muvaffak olur. Gerekirse, oğla-kıza acımadan dayak at; dayak oğla-kıza bilgi öğretir"(b.1493,1494). Çocuk eğitiminde, "Senin ay gibi oğlun veya kızın doğarsa, onu kendi evinde terbiye et, bu işi başka ellere bırakma"(b.4504) ifadesi çocuk eğitiminin yabancı ellere bırakılamayacak kadar önemli olduğu anlayışını gösterir.

Barış Değeriyle İlgili Bulgular

Her durumda barışmak, düşman olmamak hatta düşmanı dost edinmek tavsiye edilen değerlerdendir. Çünkü "Dost edinmek kolay, fakat dostluğu muhafaza etmek güç; düşman olmak kolay, fakat barışmak güçtür" (b.4269). Bunun için "Sana bir kimse menfaat için düşman olursa ey cömert, sen kendi menfaatinden vazgeç ve onunla barış"(b.4228) diyerek öncelik anlaşmaya verilmiştir. "Anlaşmak imkânı varsa onunla anlaş; yok ise, zırhı giy, düşmana sıkı sıkı yapış ve güreş", "Düşman ne kadar az olursa-olsun, zararı çoktur; düşmanda fayda olduğunu söylemeğe dilim varmaz"(b.2360,4188).

Bilimsellik Değeriyle İlgili Bulgular

Yazara göre bey ve âlim diye iki türlü insan vardır ve insanların en seçkini, en yükseği ve en başı da bunlardır. Diğer insanlar ise, bilgisi az veya hiç olmadığı için hayvan sürüsü diye nitelendirilir. "Bak iki türlü asil insan vardır: biri -bey, biri -âlim; bunlar insanların başıdır. Bunlardan başkalarının hepsini hayvan sürüsü say; hangi tarafı istersen sen o tarafı tut" (b.265, 266). Bunun için bilgi her zaman ve her yerde en büyük saygıyı görür. "Hangi çağda olursa olsun, bugüne

kadar daha yüksek yer daima bilgiye kısmet olmuştur. Bütün bu saygı bilgi içindir; dünyada yeri ister başköşe ister eşik olsun”(b.220,264). Dolayısıyla hükümdarın da bilgili olması ve halkı bilgiyle yönetmesi gerekir. Beylerin bilgi ile halka baş olduğunun söylendiği eserde, “bey” ile “bilig” kelimesi arasında ilgi kurulur. “Bey adı bilig kelimesi ile ilgilidir; bilig’in lâm’ı giderse “beg” adı kalır” (b.1953). Bu yüzden beyin halkı bilgi ile yönetmesi öğütlenir. “Bey halkı bilgi ile elinde tutar, bilgisi olmazsa akıl işe yaramaz” (b.1968).

Eserde her işin temeli bilgiye dayandırılmıştır. Mesela söz bilgiyle söylenirse anlamlı olur. “Söz bilerek söylenirse bilgi sayılır; bilgisizin sözü kendi başını yer” (b.170). Aynı şekilde iyilik bilgiyle yapılmalıdır. “Bütün iyilikler bilginin faydasıdır; bilgi ile göğe dahi yol bulunur” (b.208). Mutluluğa ulaşmanın yolu da bilgiden geçer. “İnsan bilgi bilirse, hayatta günden güne saadeti artar; kendisi ne kadar küçük olsa bile yeri büyük olur” (b.1814). En önemlisi de ibadetin bilgiyle yapılması görüşüdür. “Tanrı ibadetine bilgi ile yaklaş; bilgi cehennem kapısını mühürler. Bilgi ile yapılan ibadetin sevabı çoktur; bilgisiz kimse ibadet ederse sevap kazanamaz. Bilgisizin ibadet ile meşgul olmasından, bilginin uyumasının sevabı daha çoktur” (b.3223,3224, 3225). Bütün meslekler de bilgiyle yapılmalıdır. Eserde çeşitli mesleklerin özellikleri sayılır. Hepsinde aranan ortak özellik bilgili olmalarıdır. Vezir: “Akı çok, bilgisi deniz gibi derin ve geniş olmalı” (b.2184). Aşçı başı, “Aşçı başı akıllı ve bilgili olmalı; yemek vakti gelince elini çabuk tutmalıdır” (b.2868).

İnsanlar arasındaki tek farkın bilgiden geldiğinin belirtildiği eserde, bilgisiz ve bilgisizlik çok ağır kelimelerle aşağılanır. “Dünyada bilgiden daha aziz ne var; bilgisiz olduğunun söylenmesi insan için en ağır bir hakarettir. Bir kimse bilgiden nasibini almamış ise ona diri demek doğru olmaz; sen onu ölü bil” (b.260,2450).

Kutadgu Bilig’de, bilginin önemi çeşitli benzetmelerle anlatılır. “Bilgi seni aydınlatan bir ışıktır” (b.288). “Bilgi hiçbir zaman fakirliğe düşmeyen bir servettir”(b.313). “Bilgi senin için çok merhametli bir kardeştir” (b.317). “Bilgi kimya gibidir, eşya onun etrafında toplanır; akıl onun sarayıdır” (b.310) gibi. Bilgiyle ilgili söylenen çoğu şey bugün gerçekleşmiştir. “Bilgi ile göğe dahi yol bulunur” gibi, “Halkı itaat altına almak için bilgi şarttır” gibi, “bilgi halk arasında çıkan fitneyi önler” gibi.

Çalışkanlık Değeriyle İlgili Bulgular

Eserde çalışkanlık kavramı geçmekle beraber daha çok hizmet etme kavramı kullanılmıştır. Bu hizmet de devlet işlerinin görülmesidir. Hükümdarın halka olduğu gibi halkın da hükümdara yani devlete hizmeti söz konusudur. Hükümdarın görevi doğru kanunlar koyarak devletini yönetmektir. “Hükümdar bundan sonra rahatını bırakıp, çok zahmet yüklenerek, ilini tanzim etti” “kötüleri kendisinden uzaklaştırdı, bütün iyileri de etrafında topladı ve onlara çalışma imkânları verdi”(b.5624, 5625).

Devlete, halka hizmet etmek, ibadet sayılarak, kutsal bir anlam yüklenmiştir. Hükümdar ve Ögdülmüş dünyadan elini eteğini çekip kendisini ibadete veren Odgurmuş'ı halka hizmet etmeye davet ederler. Tüm insanların onun gibi yaşaması dünyanın sonu demektir. Bunun için Odgurmuş'tan da halka faydalı olmasını, muhtaçlara yardım etmesini, akrabalara bağrını açmasını, helal dünyalık kazanıp fakirlere dağıtmasını, insanlara yardımda bulunup güler yüz göstermesini isterler. Çünkü “Bu sayılan hizmetler birer ibadettir; bunları yerine getiren herkes müsterih olabilir. İnsanların iyisi başkalarına faydalı olur; halk için lüzumlu olan bu iyi insandır”(b.3241,3248) diyerek Odgurmuş'ı gelip hükümdara hizmet etmeğe çağırırlar.

Dayanışma Değeriyle İlgili Bulgular

Eserde dayanışma değerini destekleyen yardımseverlik, cömertlik ve iyilik gibi değerlerin yanında fikir dayanışması üzerinde de durulmuştur. Bu bir işe başlamadan önce o konuda iyice düşünmek sonra başkalarına danışmaktır. “Hangi işi yapmak istersen, önce bunu gönlüne danış. Sonra başkaları ile meşveret et, her sözünü danış; fakat içine sinmezse, o işten kendini uzak tut” (b.3688, 3689), “ Danışırsa, insanın bilgisi genişler; eğer bu danışmaya bilgi de katılırsa, o iş tereddütsüz, elde edilir”(b.5657) ifadeleri günümüzde de çok benimsenen düşünceyi geliştirme yöntemlerinden biri olan beyin fırtınasına benzemektedir, bu yönüyle eser günün eğitim anlayışına uygundur.Eserde bu anlayışın akli temsil eden Ögdülmüş tarafından uygulamalı olarak gösterilmesi düşündürücüdür. “İlk önce bu iş için istişare etmem ve zararlı olan şeylerden vazgeçmem lazımdır. Her işi bilerek ve danışarak yapmalıdır; danışmayan herkes işinde zarar görmüş ve sonunda pişman olup inlemiştir. Dinle, Tanrıdan insanlara haber getiren nebi ne der: her yapılacak işe meşveret ile çare bulunur. İnsan her işini yakını ile danışmalıdır; her türlü iş danışma yolu ile halledilir. İnsan işinde ancak danışmak suretiyle muvaffak olur; danışmayan kimse sonunda peşiman olur. Ben şimdi kardeşimin yanına gideyim ve bu işi onunla istişare edeyim”(b.5649, 5650, 5651, 5652, 5653, 5654) .

Duyarlılık Değeriyle İlgili Bulgular

Yazarın tutumu ve ele aldığı konuların hepsi baştan sona duyarlılık değerinin yansımasıdır. Temsil edilen en önemli kahramanın hükümdar olması, onun adaleti temsil etmesi ve hükümdarın ülkedeki herkese karşı sorumluluğunu yerine getirmesi, bu konudaki duyarlılığın bir göstergesidir.“Memlekette bir kimse bir gece aç kalırsa, onu Tanrı sana soracaktır; gözünü aç”(b.5165) ifadesi bu duyarlılığı yansıtır.“Hükümdarın malını iyi idare etti, kendi çıkarını düşünmedi; hizmette kıl kadar eğrilik göstermedi” (b.1723) ifadesi Ögdülmüş'in devlet görevini ne kadar duyarlılıkla yaptığını gösterir. Eserde insanîyetli, merhametli, vefalı, anlayışlı, takva ve hayâ sahibi olan insan yüceltilir. Bütün bu özellikler de duyarlı olmayı gerektirir ve bu özellikler sık sık övülür. “Bütün insanlara karşı merhametli ol; başkalarının zararını isteme, yolunu şaşırma”(b.5262). “Vefalı insan ne der dinle; insan için insanlığın başı vefadır”(b.2040). “İnsanların hakikisi sadakatli insandır; sadakatli insanın sözünü tut, o seni büyütür”(b.1359). “Ey asil insan, insanlığı bırakma; insanlara

karşı daima insaniyet ile muamele et” (b.1596). “Hangi insanda akıl ve anlayış varsa, ona insan de, onu ne kadar öğersen öğ” (b.1993). “İnsanı yakışsız işlerden alıkoyan hayâdır; kötü tabiatlı insanları düzelten de yine hayâdır” (b.2763). “İnsanların seçkini takva sahibi olan kimsedir, o bütün muhtaçlara ilaç ve devadır” (b.2191).

Dürüstlük Değeriyle İlgili Bulgular

Kutadgu Bilig’de yüceltilen değerlerden biri de dürüstlük, doğruluktur. Çoğu zaman iki kelime birlikte kullanılır. Hükümdarın ve yönetiminin en önemli özelliği doğruluktur. “Bu beyliğin temeli doğruluktur; beyler doğru olursa, dünya huzura kavuşur ” (b.819). Beyliğin hâkimiyeti de verdiği kararların doğruluğuna bağlıdır. “Doğru ol ve doğruluk üzere hüküm et; beylik ancak böylelikle uzun müddet payidar olabilir.” (b.5179). Tanrının da hükümdarı doğruluk için bu makama getirdiğine inanılır. “Tanrı seni doğruluk için bu mevkie getirdi; haydi doğru ol ve doğruluk ile yaşa” (b.5196). Doğruluk insanlara faydalı olan beş şeyden üçüncüsüdür. “İkincisi hayâ, üçüncüsü–doğruluktur; insan bu üç şey ile saadet güneşine erer” (b.1660). Görüldüğü gibi insanı mesut etmenin yollarından biri doğruluktur. Bunun için doğruluk sermaye, iyilik de bu sermayenin kârı olarak kabul edilmiştir. “Doğruluk bir sermayedir ve bütün iyilikler bu sermayenin kârıdır; bu kâr ile insan ebedî saadet bulur” (b.2756). İnsan için en büyük zenginlik doğruluktur. “Sen muhakkak zengin olmak istersen, bil ki asıl zenginler kısmeti doğrulukta bulmuşlardır” (b.1292). Doğruluk sadece bu dünyanın sermayesi değil öbür dünyanın da sermayesi olarak ele alınır. “Ahiretini de mamur etmek istersen, elinden gelirse, bunun çaresi doğruluk ve imanda ara” (b.1745).

Estetik Değeriyle İlgili Bulgular

Kutadgu Bilig, alegorik (temsili) bir eser olarak estetik değere sahiptir. “Eser, şairin intihap etmiş olduğu yarı hikâye ve yarı temsil tarzında, arada hareketi hazırlayıcı ve izah edici monologlar ve canlı tabiat tasvirleri ile süslenmiş olan sahneleri ile bütün olarak, öyle mükemmel bir üslûp ve mimari içine yerleştirilmiştir ki bu malzemeye başka ne gibi bir şekil verilebileceğini düşünmek bile güçtür” (Arat, 1993:1039). Seçilen temsili kişiler, temsil ettikleri değerler ve bunlara verilen isimler estetik değer taşır. Adalet Kün-Toğdı ile temsil edilir ve güneşe benzetilir. Ay-Toldı saadeti temsil eder ve aya benzetilir. İsim ve temsillerin seçimi insanda güzellik duygusu uyandırır. Ayrıca sık sık yapılan benzetmeler de estetik değer örnekleridir. Buğra Han’ın methinin söylendiği bölümdeki bahar tasviri bunlardan biridir. “Düzlükler, dağlar, sahralar ve ovalar bunu yayıp, döşediler; vadiler ve yamaçlar al ve yeşil giyerek, süslandılar. Binlerce çiçekler gülererek açıldılar; dünya misk ve kâfur kokusu ile doldu. Gök kaşını çattı, gözünden yaş serpiliyor; çiçek yüzünü açtı, bak, gülmekten katılıyor” (b.69,70,80). Ordu kumandanının savaşçı gücü yırtıcı hayvanlara benzetilerek adeta resmedilmiştir. “Onun yüreği harpte arslan yüreği gibi ve dövüşürken de bileği kaplan pençesi gibi olmalıdır. O domuz gibi inatçı, kurt gibi kuvvetli, ayı gibi azılı ve yaban sığırı gibi kinci olmalıdır” (b.2310, 2311). Ayrıca fiziki güzellik de önem verilen bir değer olarak ele alınmış, yüz

güzelliği takdir edilmiş, bey ve devlet adamlarında fiziki güzellik aranmıştır. “İnsanda bu yüz güzelliği çok iyi bir şeydir; yüz güzelliği karşısında gözler parlar”(b.2467). “Bey güler yüzlü, saç-şakalı düzgün, yakışıklı ve orta boylu olmalı; aynı zamanda nam ve şöhret sahibi bulunmalıdır. Hacibin yüzü ve kıyafeti güzel, saç şakalı düzgün, erkek sesli ve açık sözlü olmalıdır”(b.2083,2458).

Hoşgörü, Değeriyle İlgili Bulgular

Eserde sunulan insan, nefsinin arzularına boyun eğmeyen takva sahibi, faziletli, bilgili, başkalarının kusurunu görmeyen, güler yüzlü, yumuşak huylu, tatlı dilli, merhametli, hayâ sahibi ve anlayışlı insandır. Bütün bu özellikler o insanın hoşgörülü olmasını gerektirir. Ancak hoşgörülü insan, başkalarının kusurunu görmez, tatlı dilli, yumuşak huylu ve güler yüzlüdür. “Kaba söze yumuşak cevap vermeli ve acı sözlere de tatlı sözle mukabele etmelidir. Başkalarının yükünü yüklenmeli, fakat onlara yük yüklememelidir; cefa edenlere karşı, ses çıkarmadan, vefa göstermelidir. Sana kim söğerse, sen onu öğmelisin; böyle olursa, o küstahlardan sayılır, sen de asillerden sayılırsın. Cefa edene karşı vefa göstermekte devam et; yiğit olan, vefa gösterir; kötüler ise cefa ederler. Yakınların, akraba ve kardeşlerin senden uzaklaşsalar bile, ey arkadaş, sen onlara karşı daima yakınlık göster. Eğer zalim sana zulüm ederse, sen onu affet, din yolu budur. Kul ve cariye suç işlerse, sen onların suçunu bağışla; bu suç bağışlama sevabını, ahret için, kendine azık et”(b.3426, 3427, 3431, 3432, 3433, 3434, 3435).

Misafirperverlik, Değeriyle İlgili Bulgular

Misafire iyi davranıp yedirip içirmek insana şöhret kazandıran bir değer olarak görülmüş ve ziyafet vermek önerilmiştir. “Yabancıya karşı iyi davranan kimsenin yüzü güler; misafire iyi muamele edenin şöhreti yayılır (b. 495). “Bütün misafirlerin sofradan doyararak kalkması için, yiyecek ve içeceği mümkün mertebe iyi ve temiz hazırla. Dikkat et, herkese yiyecek ve içecek yetiştir; geciken varsa onu da yemeksiz bırakma”(b. 4648, 4652).

Sağlıklı Olmaya Önem Verme Değeriyle İlgili Bulgular

Eserde sağlıklı olmaya önem verilmiş ve bunun için sık sık az yiyerek sağlığı korumak tavsiye edilmiştir. “ Dikkat edersen, tabipler çok iyi söylemişler: insan yemeği ne kadar az yerse o kadar sıhhatli ve neşeli olur. Daima sıhhatte kalmak ve hiç hasta olmamak istersen “az” adlı ilaç ye ve öyle yaşa, ey beyzadem”(b.4641, 4642) .Çok yemek yemek de hastalık olarak gösterilip bundan uzak durmak önerilmiştir. “Hastalık ve rahatsızlık insana boğazdan gelir; tedavi ve ilaç da boğazdan olur. Çok insan gördüm; boğazımı gözetmediğinden beyhude yere başına kıydı ve hayatını heder etti”(b.2893,2896).

Saygı Değeriyle İlgili Bulgular

Eserde saygı değeri hürmet kelimesiyle de dile getirilir. Küçüğün büyüğe hürmeti şarttır. “Büyükler muhteremdir, bu dünya kanunudur; büyük gelince ayağa kalk. Küçüğün büyüğe hürmet etmesi lazımdır; büyük de küçüğe aynı

şekilde mukabele eder”(b.4153,4154). Halkın büyüğü olarak en büyük hürmet hükümdara gösterilmelidir.“Hükümdar memleketin beyi ve halkın büyüğüdür; ona her türlü hürmet ve tazimi göstermek lazımdır”(b.4996). Saygı kuralları törelerle belirlenir ve törelere uymak gerekir.“Sana ,”siz” diyenlere sen de “siz” tabirini kullan; mukabelede daima karşındakinden daha nazik davran”(b.4310). Büyüğün sözünü kesmek ve cevap vermek saygısızlıktır. “Kendinden büyüklerin sözüne karşı gelme; cevap vermek icap ettiği zaman, kaba söz söyleme. Büyüklere saygı göster, hürmette kusur etme; böylece sen de yükselirsin, onların saadeti sana da bulaşır” (b.4303,4304). Özellikle yemek yerken insanlara saygı esastır. “Başkasının önündeki lokmalara dokunma; kendi önünde ne varsa, onu al ve ye. Yemek yerken, sofraya üzerine sürünme; insanların huzurunu kaçıрма, hareketine dikkat et”(b. 4598, 4602).

Eserde akıl, bilgi, cömertlik, dürüstlük, yumuşak huy, güler yüz ve tatlı dil insana saygı kazandıran değerler olarak yüceltilmiştir. “İnsan akıl ile yükselir, bilgi ile büyür; bu ikisi ile insan itibar görür”(b.280). “İnsanların itibarsız geveze olanıdır; insanların itibarlısı cömert olanıdır”(b.1028). “Her vakit şeref ve itibarını muhafaza etmek istersen, ağzından yalan söz çıkarmamağa gayret et”(b.4297). “Kendin daima itibarda kalmak istersen, ey yumuşak tabiatlı insan, hiçbir vakit fesada karışma”(b.4410). Acelecilik, cimrilik, hiddet, inatçılık ve yalancılık ise itibar düşürücü şeyler olarak gösterilip aşağılanmıştır. “Adının kötüye çıkmaması ve sözünün itibarını kaybetmemesi için, beyler bunlardan kendilerini uzak tutmalıdır”(b.2063).

Sevgi Değeriyle İlgili Bulgular

Eserde yüceltilen bütün değerler Allah’ın sevgisini kazanmaya yöneliktir. Dolayısıyla Allah sevgisi sevgilerin en yücesidir. Onun kudreti her fırsatta dile getirilir. Yapılan her iş Allah’ın rızasını kazanmak içindir. Odırmış, dünyadan elini eteğini çekerek günlerini Allah’a ibadetle geçirir. Allah sevgisi onun dilinden çok güzel ifade edilir. “Ey gerçek vefalı, merhametli rabbim, senden daha merhametli başka birini bulamadım. Başım darda kalırsa, istediğimi verirsin; hiçbir desteği olmayanlara sen destek ve yardımcısin. Sen hastalığıma şifasin, kederime sevinçsin, derdime dermansın; sıkıntılı zamanımda da beni teselli eden sensin. Güvencim, avuncum ve sevincim hepsi senin rızan içindedir ey ulu”(b.3771, 3772, 3773, 3774).Allah sevgisinden kaynaklanan büyük bir Peygamber sevgisi de vardır. “Onun yoluna şimdi gönül bağladım; bütün dediklerine inandım ve severek sözünü tuttum.”(b.46). Peygamber sevgisi, peygamberin soyundan gelenlere karşı da hissedilir.“Bunları pek çok ve gönülden sev; onlara iyi bak ve yardımda bulun. Bunlar ehl-beyttir, Peygamberin uğurudur; ey kardeş, sen de onları, sevgili Peygamber hakkı için sev”(b.4338,4339).

Sorumluluk Değeriyle İlgili Bulgular

Eserde karakterler belli değerleri temsil ederler ve değerlerinin gereği sorumluluklara sahiptirler. Başta hükümdar, başlıca sorumluluğu, adaletli davranmak, kanunları doğru uygulamak, halkın geçimini sağlamak, fakirliği

ortadan kaldırmak, her işini bilgiyle yapmak, devlet görevini layık kişilere vermek, takva sahibi, hayâ sahibi, faziletli, güler yüzlü, tatlı dilli, yumuşak huylu ve cömert olmaktır. Hükümdar bu görevleri yapmakla Tanrıya karşı sorumludur. “Memlekette bir kimse bir geçe aç kalsa, onu Tanrı sana soracaktır; gözünü aç”(b.5165). Hazreti Ömer’i hatırlatan bu ifadeler hükümdarın sorumluluğunun büyüklüğünü göstermektedir. Devlet görevlileri ve halk da hükümdara karşı devlete hizmet etmekle sorumludurlar. Ay-Toldı ve Ögdülmiş sadakatle ömürlerinin sonuna kadar gece gündüz demeden devlete hizmet ederler. “Hükümdar bu Ögdülmiş’i tecrübe etti ve bütün işlerini sadakatle ifa ettiğini gördü. Bazan itibar gösterdi, onu yükseltti; bazen sert muamele ile onun itibarını kırdı. İtibarda iken, o başkalarına kaba muamele etmedi, itibardan düştüğü zaman da işini aksatmadı”(b.1716, 1717, 1718).Halkın ise hükümdara karşı üç sorumluluğu vardır.“ Biri halk senin emirlerine hürmet etmeli ve bu emir ne olursa-olsun, onu derhal yerine getirmelidir. İkincisi hazine hakkını gözetmeli ve bunu vaktinde ödemelidirler, ey eli açık insan. Üçüncüsü senin dostuna dost ve düşmanına düşman olmalıdır”(b.5580,5581, 5582).

Temizlik Değeriyle İlgili Bulgular

Hem maddî hem de manevî temizlik yüceltilen bir değerdir. Manevî temizlik helal kazanç ve temiz gönül gerektirir. “Temizlik istersen, boğazından geçen halâl lokma olsun; böyle yapan insanın elde edeceği nimetler, nehirler gibi bol ve devamlı olur”(b. 5352). “Eğer bey takva sahibi ve temiz kalpli olmazsa, hiçbir vakit temiz ve isabetli hareket edemez”(b.1987). Yaşanılan yer ve yapılan işlerle ilgili maddî temizlik de önemlidir. Hem yaşanılan yer temiz olmalı hem de işler temiz yapılmalıdır.“Ev-bark sofrâ ve tabakların temiz, odan minderlerle döşenmiş, yiyecek ve içeceklerin de seçkin olmalıdır”(b.4645).Bilhassa yiyecek –içecek hizmetinde çalışanların temizliğe özen göstermeleri gerekir. “Aşçı temiz olursa, temiz yemek verir; yemek temiz olursa, seve seve yenilir. İçkinin kıl, tüy ve çer-çöpden korunması için, içkici sakalsız ve temiz bir insan olmalıdır”(b.2846, 2917).

Yardımseverlik Değeriyle İlgili Bulgular

Kutadgu Bilig’de en çok vurgulanan değerlerden biri de yardımseverliktir. Yardımseverlikle birlikte cömertlik ve iyilik kelimeleri de aynı değeri anlatmak için kullanılır. Eserde dünyaya hâkim beylerin iyilikle nam kazandıkları ve adlarını ölümsüzleştirdikleri örnek gösterilerek iyilik yapmak teşvik edilir. Çünkü insan için her iki dünyada en faydalı şey iyilik yapmaktır, iyilik yapanların işleri hep düzgün gider, iyilik hiç ihtiyarlamaz ve iyiliğin karşılığını tanrın iyilik olarak verir. “Kim iyilik ederse, Tanrı bunun karşılığında ona iyilik verir; ey iyi insan, sen müsterih ol”(b.6262).Bunun için “Gücün yettiği kadar her kese iyilik et; hiç şüphe etme, sana bundan ancak iyilik gelir”(b.4257) öğüdü sık sık tekrarlanır.

SONUÇ

Kutadgu Bilig'de ilköğretimde öğrencilere kazandırılmaya çalışılan-adil olma, aile birliğine önem verme, barış, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, estetik, hoşgörü, misafirperverlik, sağlıklı olmaya önem verme, saygı, sevgi, sorumluluk, temizlik ve yardımseverlik- yirmi değerler on yedisine yer verilmiştir. Sadece bağımsızlık, özgürlük ve vatanseverlik değerlerine rastlanmamıştır.

Kutadgu Bilig'de adalet bütün değerlerin en üstünü sayılmış ve en çok bu değerler üzerinde durulmuştur. Adaletin hükümdar ile temsil edilmesi, devlet yönetiminin temelini adaletle dayandırılması Türklerin bu değere ne kadar önem verdiklerini göstermektedir. Türkçe dersinde bu metinlerle karşılaşan öğrenciler atalarının bu değere ne kadar önem verdiklerini görecektir ve kendileri de aynı önemi göstereceklerdir. “Adalet mülkün temelidir” sözünün derinliklerine inebileceklerdir. Adalet değeriyle ilgili beyitlerin hepsini bir derste öğrencilere sunmak mümkün değildir. Ancak bu değere uygun bir metin veya tema işlenirken bu beyitler destekleyici mahiyette kullanılabilir. Mesela hazırlık çalışmalarında en uygun ve dikkat çekici beyit öğrencilere verilir yorumlamaları istenebilir. Adaletin önemini belirten beyitler, yazma ve konuşma çalışmalarında öğrencilerin düşüncelerini geliştirmelerine yardımcı olabilir. Uygun beyitler afişlere yazılarak sınıfa asılabilir. Güzel yazı çalışmalarında bu beyitlerden biri yazdırılabilir. Kün-Toğdı ile Ay-Toldı arasında geçen adaletin önemini anlatan konuşmalar öğrenciler tarafından canlandırılabilir, uygun bölümler hikâyeleştirilebilir, açıklama yazısı yazdırılabilir.

Kutadgu Bilig'de bilginin “ucu bucağı olmayan bir deniz” olduğu ve “ne kadar bilgi sahibi olunursa olunsun bilgiyi aramaya devam et” anlayışı bugün modern toplumların benimsedikleri eğitim anlayışıyla örtüşmektedir. “Bilgi hiçbir zaman fakirliğe düşmeyen bir servettir” gibi çok güzel benzetmelerle önemi anlatılan, bilgiyle ilgili benzetmeler öğrencilere veciz sözler olarak sunulmalıdır. Tıpkı Atatürk'ün “Hayatta en hakiki mürşit ilimdir” sözü gibi. “Hizmette kıl kadar eğrilik göstermemek” ve “Memlekette bir kimse bir gece aç kalırsa, onu Tanrı sana soracaktır” hassasiyeti, her zaman, her toplumda arzulanan değerdir.

Kutadgu Bilig'de her değer karşıtıyla verildiği için listeleme yöntemi kullanılabilir. Mesela bilginin faziletiyle ilgili beyitler bir yerde alt alta sıralanırken diğer tarafta bilgisizliğin kötülüklerini anlatan beyitler alt alta sıralanır. Böylece öğrenciler ikisi arasında karşılaştırma yapabilirler, bilginin faydası veya bilgisizliğin zararlarıyla ilgili bir açıklama yazısı yazabilirler.

Kutadgu Bilig'deki değerler Türkçe dersindeki kelime çalışmalarında kullanılabilir. Özellikle zıt anlam, yan anlam, çalışmaları için bol örnekler vardır. Çünkü her değer tersiyle birlikte verilmiştir. İyilik-kötülük, doğruluk-yalan, barış-düşmanlık gibi. Her değer için birden fazla kelime kullanılmıştır. Doğruluk-dürüstlük, iyilik-yardımseverlik, kavram haritalarında kullanılabilir.

Kutadgu Bilig’de değerleri yansıtan beyitleri öğrenciler kolayca ezberleyebilirler. Bu beyitleri sözlü ve yazılı anlatımlarında kullanabilir, düşüncelerine tanık olarak gösterebilirler. Konuya uygun beyitle yazılarına giriş yapabilirler. Öğretmenlerin de bu konuda öğrencilerine model olmaları, uygun fırsatlarda Kutadgu Bilig’den alınmış beyitleri derste kullanmaları gereklidir.

Eserin en önemli özelliklerinden biri de bütün değerlerin bilime dayandırılmış olmasıdır. Kısaca birey her olumlu değeri bilimle elde edilebilir ve korur. Sadece bu özellik bile bu eserin Türkçe dersinde kullanılmasını gerekli kılmaktadır. Kutadgu Bilig her seviyedeki eğitim kurumlarında çeşitli yönleriyle değerlendirilerek onda anlatılan değerlerimiz genç nesillere aktarılmalıdır. Milletlerin devamlılığını sağlamada değer taşıyıcısı edebî eserlerin önemi inkâr edilemez bir gerçektir.

KAYNAKLAR

- Akbaş, O.(2004). “ Türk milli eğitim sisteminin duyuşsal amaçlarının ilköğretim ikinci kademedeki gerçekleşme derecesinin değerlendirilmesi” yayımlanmamış doktora tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Altun, S.A. (2003).Eğitim yönetimi ve değerler. Değerler Eğitimi Dergisi, 1 (1), 7-18.
- Arat, R. R. (1993).Kutadgu Bilig. İslam Ansiklopedisi. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı. 6.c, 1038-1047.
- Arsal, S.M.(1947). Kutadgu Bilig. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, XIII(XIII), 657-683.
- Balcı, A.F. ve Yanpar, T.(2010).İlköğretim öğretmenlerinin değer kavramına yükledikleri anlamlar. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,39,81-90.
- Çetin, A.(2010). Kutadgu Bilig’de Türk aile kültüründe bir babanın oğul imajı ya da sürediren bellek/kültür. Millî Folklor, 22(85),122-132.
- Demircioğlu, İ.H.veTokdemir, M.A.(2008). Değerlerin oluşturulma sürecinde tarih eğitimi: amaç, işlev ve içerik. Değerler Eğitimi Dergisi,6(15),69-88.
- Güneş, F.(2009). Türkçe öğretiminde günümüz gelişmeleri ve yapılandırıcı yaklaşım. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,6(11),1-21.
- Kafesoğlu, İ.(1980). *Kutadgu Bilig ve kültür tarihimizdeki Yeri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları
- Karasar, N. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Karatay, H.(2007).Dil edinimi ve değer öğretimi sürecinde masalın önemi ve işlevi. Türk Eğitim Bilimleri Dergisi,3(5),463-477.
- Kavcar, C. (1999). *Edebiyat ve eğitim*. Ankara: Engin Yayıncılık.
- MEB. (2006). *İlköğretim Türkçe dersi öğretim programı ve kılavuzu (6, 7, 8. sınıflar)*. Ankara: MEB Yayınları.
- MEB. (2005). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi (6-7.sınıflar) öğretim programı ve kılavuzu*. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü.
- Özbay, M. ve Esra, K.T.(2011).Dede Korkut hikâyelerinin Türkçe öğretimi ve değer aktarımı açısından önemi. Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi,1(1),21-31.
- Sarı, E.(2005).Öğretmen adaylarının değer tercihleri: Giresun örneği. Değerler Eğitimi Dergisi,3(10),73-88
- Yaman, H.ve Taflan, S.ve Çolak, S.(2009).İlköğretim ikinci kademe Türkçe ders kitaplarında yer alan değerler. Değerler Eğitimi Dergisi,18(7),107-120.
- Yılmaz, E. (2009).Öğretmenlerin değer tercihlerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. Değerler Eğitimi Dergisi,17(7),109-128.

SUMMARY

Human beings can sustain existence with material and moral values. These values are, or should be transferred from the past into the present day and future. The values transferred from one memory to another, are learned by means of such transfer. "As known, one of the primary goals of education is to transfer the value judgments of the community into next generations. Such transfer is realized in an open or closed manner by way of prepared programs" (Altun, 2003:10).

In creation and transposition of values to next generations, literary works have a significant role to play. The Artist addresses the values of the nation of which he or she inevitably has become a part and interprets them in his or her work or at least these values are settled in the world created by the literary work. Equally it is of utmost importance that texts to be presented to young generations should reflect the national values in combination with universal ones. This is because it will help the young individual in building coherence between his/her behaviors and these values, to eventually form and shape his/her character.

There is not an explicit guidance provided in the Educational Program for Turkish Language Lessons at Second Grade Elementary School Education, on values. However, there are statements having being included concerning education of values in the general context of educational goals and of basic skills. "The Educational Program for Turkish Language classes mainly intends to help raising of individuals who correctly perceive what they listen to or read, who can effectively express their sentiments, thoughts and dreams, who hold critical and creative thinking, are responsible and possess the characteristics of entrepreneur, in addition to being adaptive to their surroundings, who have acquired a taste of aesthetics and made a habit of conducting search, inquiries, criticisms and interpretation based on their own knowledge and experience and who are mindful of national values"(TDÖP,2006:3). This statement, which was drawn to indicate the program's basic approach, requires that attention be paid to training and education of values during Turkish classes.

Kutadgu Bilig is a masterpiece of cultural heritage, which has to be considered and analyzed for education of values. Because any human being should have some values and lead a life in line with them, in order to be and keep happy in all lifetime. This artwork offers endless opportunities for learners and inquirers of these values. A carefully selected range of textual citations from this invaluable piece of art can be employed during Turkish Language, literature and grammar classes, to make students learn and acquire a predefined set of values.

In this study, descriptive analysis was chosen as the preferred method for use. This study makes extensive use of the Social Science Class Teaching Program (for 6th and 7th Grades) through twenty values included therein, based on which an investigation of Kutadgu Bilig, as translated by Resit Rahmeti Arat into

current Turkish language (1974) was made and values so identified have been shown with illustrative examples.

Kutadgu Bilig's twenty values incorporated into the context of Social Science Class (6th and 7th Grades) Educational Syllabus, have been identified as fairness, family values, peace, being scientific, assiduity, solidarity, mindfulness, honesty, aesthetics, tolerance, hospitality, emphasized consideration of health, respect, love, responsibility, cleanliness and helpfulness. No knowledge or data was encountered concerning the values of independence, freedom and patriotism.

The top value of concern highlighted by Kutadgu Bilig is fairness. Another value treated as equally important is the honesty or truthfulness. Being Scientific, helpfulness, respect, love, assiduity, mindfulness, emphasized perception of family and conjugal community are among the other values for which highlight is made at fairly important levels.

Kutadgu Bilig puts justice above and beyond all other recognized values, laying comprehensive impetus on this very value alone, all along its lexical corpse. Submission to the justice of the ultimate ruler, grounding of state governance on the foundation of justice are among many exemplary attitudes that expose how much of a great importance Turks did purport to this particular value. At their first encounters with these text during the Turkish learning classes the students will witness how much of great importance their ancestors have had attributed to this particular value and will start to assign the same level of importance to it and act accordingly. This way, they will also be able to gain an insight to the famous phrase "Justice is the foundation of the state". It is practically impossible to present all the verses found in Kutadgu Bilig, concerning the value of justice in a single class hour.

Conception of knowledge as "an endless ocean" and the text suggested philosophy of "seeking and searching knowledge and information no matter how much knowledge is accumulated" coincide with the basic understanding which formed one of the main constituents of modern societies. Such aphorisms as "Knowledge is a fortune that can never be lost" can be used in the class. Just like Atatürk's renowned phrase that says, "Science is the true mentor in life".

It is possible for students to easily memorize verses of Kutadgu Bilig that reflect values. These verses can comfortably be employed by students in both their verbal and written expressions. They can be used as witnesses to ideas and thoughts. Context-related verses can be used by students in the introductory parts of their compositions. Kutadgu Bilig should be assessed and evaluated with all its aspects at all levels in educational institutions of any level and thereby be transferred to younger generations, along with our cultural values.